

**М.РЫСКУЛБЕКОВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ ЭКОНОМИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ**

**Н.ИСАНОВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК КУРУЛУШ,
ТРАНСПОРТ ЖАНА АРХИТЕКТУРА УНИВЕРСИТЕТИ**

Диссертациялык кеңеш Д 08.22.646

**Кол жазма укугунда
УДК. 331.5**

**Ибраева Венера Шаршенбаевна
Евразия экономикалык биримдигине интеграция шартында эмгек
рыногун түзүү жана аны жөнгө салуу**

08.00.05 - экономика жана эл чарбасын башкаруу

**Экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип
алуу үчүн жазылган диссертациянын**

Авторефераты

Бишкек - 2022

Диссертациялык иш К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин экономика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: **Идинов Кубанычбек,**
экономика илимдеринин доктору, Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин профессору

Расмий оппоненттери: **Токсобаева Бактыгуль,**
экономика илимдеринин доктору, М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин профессору

Закирова Шаиргуль,
экономика илимдеринин кандидаты, доцент, “SIAR” илимий-консалтинг компаниясынын интервьюерэксперти

Жетектөөчү мекеме: Кыргызстан Эл аралык университетинин илимий-өндүрүштүк комплексинин коммерциялык эмес окуу жайынын менеджмент жана экономика кафедрасы, дареги: 720007, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., көч. Лев Толстой 17а/1

Диссертациялык ишти коргоо 2022-жылдын 27 октябрында саат 11.00дө М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин жана Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинин алдында экономика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д 08.22.646 диссертациялык кеңешинин отурумунда өтөт.

Дареги: 720033, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Тоголок Молдо көчөсү-58.

Диссертациялык иш менен М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин жана Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинин китепканаларынан таанышууга болот. Дареги: 720033, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Тоголок Молдо көчөсү-58; 720020, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш. А.Малдыбаев көч, 346.

Автореферат 2022-жылы 26 сентябрда таркатылды.

ДК окумуштуу катчысы,
экономика илимдеринин кандидаты,
доцент

Кадыралиев А.Т.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргызстанды ыкчам өнүктүрүүнүн объективдүү зарылчылыгы катары Евразия экономикалык биримдигинде (ЕАЭБ) эмгек рыногун натыйжалуу өнүктүрүү мамлекеттер аралык интеграцияны тереңдетүүнүн чечүүчү фактору катары өбөлгө түзөт. Жаңы түзүлгөн шарттарда эмгек рыногун жөнгө салууда сөзсүз түрдө социалдык-рыноктук экономиканын өзгөчөлүктөрү менен бирге анын мыйзам ченемдүүлүктөрүн эске алып, комплекстүү илимий мамиле жасоо талап кылынат.

Кыргыз Республикасынын отуз жыл ичинде рынок экономикасынын негизинде өз алдынча өнүгүүсү дүйнөлүк экономиканын глобалдашуу жана региондошуу шарттарында эл аралык эмгек рыногундагы негизги тенденцияларды, иш менен камсыз кылуу түзүмүн изилдөө жана “Covid-19” пандемия менен байланышкан глобалдык кризис жаңы мамилени жана калктын активдүүлүгүн стимулдаштырууну талап кылат. ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин шартында эмгек рыногун жөнгө салуу ал процесстерди терең изилдөө үчүн абдан актуалдуу.

Учурда ички жана тышкы миграция Кыргызстандын экономикалык жактан активдүү калкын иш менен камсыз кылуу көйгөйлөрүнүн курчтугун жарым-жартылай жеңилдетүүдө. Бирок, пандемия жана дүйнөлүк социалдык-экономикалык кризистин шартында Европанын, Азиянын, Американын жана Африканын өнүккөн өлкөлөрүндө да жумушсуздук жана жарандардын иш менен камсыз кылуу маселеси курч турат. Ал өз учурунда Кыргызстандагы эмгек рыногунун учурдагы абалын жана аны жөнгө салуу боюнча маселени терең изилдөөнү жана талдоону талап кылат.

Улуттук экономиканын ийгиликтүү иштеп, экономикалык циклдин кайсы фазасында турушунан жана рыноктун негизги субъекттери – жумушчу күчтөрү менен иш берүүчүлөрдүн жүрүм-туруму кандай болушунан эмгек рыногундогу жумушчу күчүнө карата болгон суроо-талап менен анын сунушу, жалпысынан эмгек рыногунун абалы көз каранды болот. Эмгек чөйрөсүндөгү калыптанып калган салттар жана жүрүм-турумдун улуттук өзгөчөлүктөрү эмгек рыногунун субъекттеринин жүрүм-турумуна чоң таасирин тийгизет. Ошондуктан Кыргыз Республикасындагы, ошондой эле ЕАЭБ өлкөлөрүндөгү жана башка мамлекеттердеги эмгек рыногу экономикалык өнүгүүгө жараша өзгөчөлүктөргө ээ. Мындан тышкары, эмгек рыногу ар бир ишканада, фирмада жана региондо эмгек мамилелеринин такыр башка деңгээлин көрсөтөт жана талап кылат.

Бирок, азырынча экономикалык кризистин шартында эмгек ресурстарын пайдалануунун натыйжалуу механизмдери түзүлсө да, жумуш менен камсыз кылуунун эски жана жаңы көйгөйлөрү бүткүл дүйнөдө жана региондордо курчуп, жумушсуздук күч алууда.

Демек, жер шарынын дээрлик бардык өлкөлөрүндө жогорку бийлик органдары тарабынан жүргүзүлүп жаткан иш менен камсыз кылуу саясатынын жана эмгек рыногун жөнгө салуунун негизги милдети – жаңы жумуш орундарын түзүү, жумушсуз калган жарандардын санын кыскартуу, эмгек рыногунун

абалын жана сапатын жакшыртуу, калктын жашоо деңгээлин максималдуу жогорулатуу, жакырчылыкты кыскартуу жана социалдык коргоо чараларын күчөтүү болуп саналат.

Жогоруда айтылгандарга таянып, Кыргыз Республикасы таптакыр изилденбеген экономикалык кубулушка туш болду деп айтууга болот. Ушундай эле же негизинен окшош процесстер өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө, ошондой эле ЕАЭБ өлкөлөрүндө да байкалат. Демек, Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунда болуп жаткан кубулуштарды, бир жагынан, рыноктук экономикага мүнөздүү болгон жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрдүн - рыноктук чөйрө, экинчи жагынан, биздин өлкөдө эмгек рыногунун калыптанышынын улуттук өзгөчөлүктөрүнүн көрүнүшү катары изилдөө керек.

Учурда Кыргыз Республикасында эмгек рыногу ар кандай деңгээлде өнүгүп, өркүндөтүлүүдө, калктын иш менен камсыз болушуна жана кирешелеринин деңгээлине таасир этүүчү жумушчу күчкө болгон сунуш менен ага карата суроо-талапта системалуу өзгөрүүлөр болуп жатат. Мындай тез өзгөрүп жаткан шарттарда Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунун абалын өз убагында изилдөө жана республиканын эмгек рыногун жакшыртуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу учурдун талабы.

Эмгек рыногунун көйгөйлөрүнө дүйнөлүк коомчулуктун, ошондой эле ЕАЭБке мүчө өлкөлөрүнүн көптөгөн окумуштуу-экономисттери Котляр А. Э. (1983.), Абалкин Я. И. (2010), Антосенков Е. Г. (1999), Костаков В. Г. (1996), Литвяков П. П. (1969), Рофе А. И., Ишин В. В. (1997), Колосницына М. Г. (2003). көңүл буруп, изилдешкен.

Кыргызстанда эмгек рыногу маселелери Чернова Е. П. (1987), Койчуев Т. К. (2015), Балбаков М. Б. (2013), Кумскова Н. Х. (2010), Орузбаев А. У. (2000.), Бекходжаева С. (1978), Мусакожоев Ш. М. (2016), Абдымаликов К. К. (2010), Савин В. Е. (2019), Савина С. Е. (2008), Кочербаева А. А. (2019) жана башка көптөгөн окумуштуулардын эмгектеринде каралган.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, негизги илимий программалар (долбоорлор), окуу жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүүчү фундаменталдык изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык изилдөөнүн темасы 2018-40-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясына, калкты 2022-2026-жылдарга иш менен камсыз кылууга көмөктөшүү программасына ошондой эле К. Карасаев атындагы БМУнун Үзгүлтүксүз жана дистанттык билим берүү институтунун Экономика бөлүмүнүн илимий багыттары менен байланыштуу.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациялык изилдөөнүн максаты теориялык базаны, методологиялык инструменттерди, Кыргызстандын эмгек рыногунун мыйзам ченемдүүлүктөрүн, анын учурдагы абалын жана ЕАЭБ интеграциялык биримдик шартында бирдиктүү илимий-изилдөө көйгөйү катары изилдөө аркылуу андан ары өркүндөтүү боюнча мамлекеттик жөнгө салуунун сунуштарына жана болжолдоосуна теориялык жана методологиялык негиздеме берүү болуп саналат.

Иште эмгек рыногун калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн теориялык жана методологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктоого аракет жасалып, Кыргыз Республикасындагы эмгек рыногунун абалына учурдагы түзүлгөн конъюнктуралык көз караштан талдоо жүргүзүлгөн жана ага таасир этүүчү факторлор, анын ичинде ички жана тышкы миграция, инвестиция жана башкалар каралган.

Максатка ылайык, изилдөө процессинде негизги көңүл төмөнкүдөй конкреттүү **милдеттерди** чечүүгө багытталган:

1. Эмгек рыногунун калыптанышы жана өнүгүшү боюнча теориялык жана прикладдык материалдарды изилдөө;

2. ЕАЭБ өлкөлөрүндөгү экономикалык мамилелер системасындагы эмгек рыногунун мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн жана ролун аныктоо;

3. ЕАЭБ системасында жана мамлекеттер аралык интеграцияда жумушчу күчнө карата болгон суроо-талап менен анын сунушунун динамикасына жана келечегине таасир этүүчү негизги факторлорду талдоо;

4. ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин контекстинде эмгек рыногунун учурдагы абалын талдоо жана эмгек рыногундагы чыңалууну азайтуунун негизги багыттарын белгилөө;

5. республиканын эмгек рыногун өнүктүрүүнүн негизги багыттарын аныктоо;

6. ишкердикти өнүктүрүү үчүн инвестиция тартуу жолдорун изилдөө;

7. ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин шартында республиканын эмгек рыногун жөнгө салууну өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңычылыгы. Изилдөөнүн жаңычылдыгы төмөнкүлөрдөн көрүнүп турат:

- эмгек рыногунун калыптанышынын жана өнүгүшүнүн жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрү, ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин шарттарында анын өзгөчөлүктөрү аныкталды;

- Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунун абалы менен ЕАЭБге мүчө-өлкөлөрдүн эмгек рынокторунун мүмкүнчүлүктөрүнүн ортосундагы өз ара байланыш аныкталды;

- Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунун абалына жана чыңалуусуна жумушчу күчүнүн сунушунун таасири далилденди;

- ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин контекстинде эмгек рыногундагы чыңалууну азайтуунун негизги багыттары негизделди;

- Кыргыз Республикасынын эмгек рыногун өнүктүрүүдөгү негизги көйгөйлөр аныкталган;

- Ишкердикти өнүктүрүү үчүн инвестицияларды тартуунун жолдору аныкталды;

- ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин шартында республиканын эмгек рыногун жөнгө салууну жакшыртуу боюнча сунуштар иштелип чыкты.

Алынган натыйжалардын практикалык баалуулугу. Иште негизделген теориялык жоболор калктын иш менен камсыз болушун жогорулатуу, бүтүндөй республика боюнча жана анын айрым аймактарында

жумушчу күчүнүн сунушталышы жана ага болгон суроо-талап ортосунда орун алган диспропорцияларды жоюу максатында сунуштарды иштеп чыгуу үчүн негиз боло алат. Иш эмгек рыногун жөнгө салуу боюнча мамлекеттик саясаттын формаларын жана ыкмаларын иштеп чыгууда, “Covid-19” жана глобалдык кризистин шартында калкты социалдык жактан коргоо программаларын түзүүдө практикалык колдонулушу мүмкүн.

Изилдөөнүн натыйжасында алынган илимий корутундулар жана сунуштар экономиканы андан ары өнүктүрүү процессинде, экономикалык дисциплиналарды окутууда, атап айтканда, «Калкты иш менен камсыз кылуу», «Жумушсуздук проблемалары» жана «Кыргызстандагы « Covid-19» жана дүйнөлүк кризисинин кесепеттери» ж.б.у.с. колдонулушу мүмкүн.

Алынган натыйжалардын экономикалык баалуулугу - сунуштар катары келтирилген жоболорду жана практикалык сунуштарды ишке ашыруу - республиканын эмгек рыногунда жумушчу күчүнүн суроо-талабы менен сунушунун оптималдуу пропорциясын түзүүгө жардам берет.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

- "эмгек рыногу" түшүнүгүнө толуктоо негизделген жана автордук түшүндүрмө сунуштаган;

- ЕАЭБ шарттарында республиканын эмгек рыногун талдоо жумушчу күчүн сарамжалдуу пайдалануу жана эмгек рыногунун абалын оптималдаштыруу үчүн интеграциялык бирикменин жаңы мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануунун зарылдыгын негиздөөгө мүмкүндүк берди;

- республиканын жана ЕАЭБдин эмгек рыногунда суроо-талапка ээ болгон адистикти тандоодо калктын аң-сезимине рыноктук мамилелердин акырындык менен тийгизген таасири негизделген;

- эмгек рыногун жөнгө салуу жана калкты иш менен камсыз кылууну жакшыртуу боюнча жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде ишкердикти өнүктүрүү үчүн инвестицияларды тартуунун жолдору сунушталган;

- эмгек рыногундагы чыңалуунун төмөндөшүнө тоскоол болгон факторлор ачыкталган;

- ЕАЭБ шарттарында Кыргызстандын эмгек рыногун өнүктүрүүнүн негизги багыттары аныкталган;

- ЕАЭБге интеграциянын шартында Кыргызстандын эмгек рыногун жакшыртуубоюнча жол-жоболор сунушталган.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Диссертация изденүүчүнүн өз алдынча илимий изилдөөсү болуп саналат. Илимий жаңылыгын, теориялык жана практикалык, экономикалык жана социалдык маанисин камтыган негизги идеялар, корутундулар жана практикалык сунуштар көп жылдык ишинин жүрүшүндө изилденүүчү тарабынан жеке аныкталган жана иштелип чыккан.

Көп жылдар аралыгында диссертант илимий классикалык жана заманбап экономикалык адабияттарды изилдеп, чет өлкөлүк жана ата мекендик тажрыйбаны, методикалык сунуштарды, ченемдик жана статистикалык материалдарды талдоону жыйынтыктап, эмгек рыногунун абалына жалпы

жумушчу күчүнүн сунушунун ашыкча болушунун таасирин ачып берди жана сунуштарды иштеп чыкты.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо. Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча негизги жоболор, корутундулар жана сунуштар эл аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда, семинарларда, конгресстерде, тегерек столдордо «Кыргызстан ЕАЭБде: экономикалык өнүгүүнүн жаңы перспективалары» (К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети, Бишкек, 2016 ж.), «ЕАЭБ шартында Кыргызстандын экономикасынын өнүгүшү: көйгөйлөр жана чечүү жолдору» (К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети, Бишкек, 2017ж.), «Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүнүн приоритеттүү багыттары» (К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети, Бишкек, 2018ж.), «Кыргыз Республикасынын региондорунун экономикалык өнүгүүсүнүн артыкчылыктуу багыттары жана санариптештирүү» Бишкек 2020, Түрк дүйнөсүнүн социологдорунун VII Эл аралык «Евразия жана глобалдык социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр» конгресси (Казань Федералдык Университети, Татарстан Республикасы, 12–13-март, 2020ж.) жана башкаларда каралган.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары автор тарабынан 20 илимий макала, анын ичинде 12 макала ИЦРИге кирген басылмаларда жарыяланган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык изилдөө 180 баракта баяндалган, кыскартуулардын жана белгилөөлөрдүн тизмесинен, киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, практикалык сунуштардан, пайдаланылган булактардын тизмесинен турат. 22 аналитикалык таблицаны, 18 сүрөттү жана тиркемелерди камтыйт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө теманын актуалдуулугу негизделип, изилдөөнүн максаттары, милдеттери аныкталды, коргоого сунушталган негизги илимий жоболор белгиленип, иштин жаңылыгы жана практикалык маанилүүлүгү баяндалды.

Диссертациянын **“Эмгек рыногунун илимий негиздери жана аны рынок мамилелеринин шарттарында жөнгө салуу”** аталыштагы биринчи бабында эмгек рыногун калыптандыруунун теориялык жана уюштуруучулук негиздери, эмгек рыногундагы суроо-талап менен сунуштун кыймылын аныктоочу шарттар жана факторлор, эмгек рыногун жөнгө салуунун дүйнөлүк тажрыйбасы изилденген жана жазылган.

Рынок экономикасы - товарларга жана кызмат көрсөтүүлөргө суроо-талапты жана сунушту камсыз кылуучу түрдүү рыноктор системасынын иштешине негизделген коомдун экономикалык түзүлүшүнүн формасы. Рыноктун бул системасында өндүрүштүн негизги факторлорунун бири болгон эмгек рыногу өз ордун ээлейт. Эмгек рыногунда мамлекеттик, муниципалдык,

коомдук жана жеке уюмдардын (юридикалык жактардын)-иш берүүчүлөр катары жана жалданган кызматкерлердин кызыкчылыктары кагылышып турат. Эмгек рыногунда түзүлүп жаткан мамилелер айкын социалдык-экономикалык мүнөзгө ээ болуп, калктын басымдуу бөлүгүнүн күнүмдүк муктаждыктарына таасирин тийгизет. Иш менен камсыз кылуунун жана эмгек акынын деңгээли эмгек рыногунун механизми аркылуу белгиленет. Эмгек рыногунда болуп жаткан процесстердин олуттуу кесепети жумушсуздук, ал жалпысынан рынок экономикасынын терс, бирок “кутула албас” көрүнүшү болуп саналат.

Эмгек рыногунда иш берүүчү менен жалданган кызматкер эмгек мамилелеринин юридикалык жактан тең укуктуу субъекттери катары өздөрүнүн жеке экономикалык кызыкчылыктарына жана артыкчылыктарына негиздеп, ар бири өз кызыкчылыгын көздөп, коом үчүн зарыл болгон өз ара пайдалуу алмашуу мамилелерине кирет. Бул мамилелерди жөнгө салуучу жана субъекттердин менчик укуктарын коргогон бийликтин мамлекеттик институттары эмгек рыногунун институционалдык (саясий-укуктук) чөйрөсүн түзөт.

«Эмгек рыногу – бул жумушчу күчүн жалдоо жана сунуштоо менен байланышкан коомдук мамилелердин системасы, б.а. аны сатуу жана сатып алуу; ал ошондой эле экономикалык-географиялык мейкиндик — өзгөчө товарды-жумушчу күчүн- сатып алуучулар менен сатуучулардын өз ара аракеттенүүсү аркылуу иш менен камсыз кылуу чөйрөсү; акырында, бул иш берүүчүлөр менен кызматкерлердин ортосундагы эмгек акысын жана шарттарын шайкеш келтирүүнү камсыз кылуучу механизм». [РофеА.И. Эмгек рыногу [текст] /РофеА.И., Окуу куралы.-М. 2003.- 9Б.]

Азыркы учурда эмгек рыногу дайыма табигый трансформациялык процесстерге дуушар болот. Ошол эле учурда, эмгек рыногунун абалын өзүн-өзү жөнгө салуу үчүн ар дайым рыноктук механизмдер бар, андан тышкары эмгек рыногун микро жана макродеңгээлде жөнгө салуунун механизмдери шаарлардын, аймактын, мамлекеттин эмгек рыногун жакшыртуу боюнча кабыл алынган чечимдердин деңгээлиндеж.б.у.с. иштеп, өнүгүп жана өз ара аракеттенишүүдө. Эмгек рыногун жөнгө салуунун негизги маселеси болуп эмгек рыногундагы суроо-талап менен сунушту эске алуучу жана эмгек ресурстарын, б.а коомдун өндүргүч күчүн түзүүчү, калкты иш менен камсыз кылуу болуп саналат.

Иш менен камсыз кылуунун көрсөткүчтөрү улуттук экономиканын иштеши менен ажырагыс байланышкан, анткени экономикалык өсүш үчүн колдо болгон ресурстарды, атап айтканда, жумушчу күчүн максималдуу пайдалануу маанилүү. Эгерде бул ишке ашпаса, анда мамлекеттин экономикасы эл чарбасынын эң жогорку өсүш темптерине жетише албайт. Ошондуктан, мамлекеттин экономикасынын өнүгүү темпин камсыздоо үчүн жумушсуздуктун жана калктын иш менен камсыз болушунун көрсөткүчтөрүн эске алуу маанилүү.

Рыноктук мамилелер шартында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногун жакшыртуу максатында эмгек рыногунда суроо-талап менен сунушка карата пайда болгон көйгөйлөрдү чечүү боюнча таасир этүүчү өнүккөн өлкөлөрдүн тажрыйбасы (экономиканы модернизациялоо; социалдык-экономикалык жана

илимий- техникалык факторлор) жана эмгек рыногундагы саясаттын жалпы принциптери жана үлгүлөрү чоң кызыгууну туудурат.

Диссертациянын “ЕАЭБ шарттарында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунун абалына талдоо” экинчи бабында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунда жумушчу күчүнүн калыптануу жана сунуштоо булактары, республиканын эмгек рыногунда жумушчу күчкө суроо-талапты түзүүчү факторлор жана ЕАЭБ шарттарында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунун абалына талдоо жүргүзүлгөн.

Изилдөөнүн объектиси. Кыргыз Республикасынын эмгек рыногу, анын бардык компоненттеринин контекстинде - изилдөөнүн объектиси болуп саналат.

Изилдөөнүн предмети. ЕАЭБ шарттарында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногундагы өзгөчө экономикалык мамилелер.

Изилдөөнүн ыкмалары: абстракттуу-логикалык, статистикалык-экономикалык, дедуктивдүү жана индуктивдүү методдор, анализ жана синтез, жалпылоо, илимий абстракция, эксперттик баалоо, салыштыруу, системалаштыруу, логикалык, болжолдоо, графикалык методдор ж.б.у.с. *Изилдөө үчүн материал* катары улуттук жана чет элдик авторлордун атайын экономикалык адабияттары, КР УБдун, КР УСК, Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министирлигинин электрондук ресурстары жана маалымат базалары ж.б.у.с. пайдаланылган.

Дүйнөнүн башка өлкөлөрүндөгүдөй эле республиканын эмгек рыногунда жумушчу күчүн түзүүнүн жана аны камсыздоонун негизги булактары болуп төмөнкүлөр саналат:

- калктын табигый өсүшү, ошол себептен республиканын мектептерин, кесиптик лицейлерин, колледждерин жана жогорку окуу жайларын бүтүрүүчүлөрдүн көбөйүшү;
- калктын миграциясы;
- «Кайрылман» программасынын алкагында этникалык 1500 кыргыздардын келиши (2020-ж.);
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан белгиленген квотага ылайык республиканын аймагында эмгек ишмердүүлүгүн жүргүзгөн чет өлкөлүк жарандар (1660 адам).

Республиканын эгемендүүлүк мезгилиндеги саясий жана экономикалык кризиске карабастан, мамлекет тарабынан тийиштүү социалдык колдоо көрсөтүлбөсө да, калктын табигый өсүшү 2.1-таблицада көрсөтүлгөндөй, ырааттуу оң тенденцияга ээ, бул бизди кубандырбай койбойт. 2.1-таблицада көргөзүлгөндөй изилденип жаткан аралыкта республиканын туруктуу калкынын саны 6140,2 миң адамдан (2016-жыл) 6636,8 миң адамга (2020-ж.) чейин же 8,1 % га туруктуу өскөн, абсолюттук мааниде 496,6 миң адамды түзөт.

Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүк мезгилиндеги саясий жана экономикалык кризиске карабастан, мамлекет тарабынан тийиштүү социалдык колдоо болбосо да калктын табигый өсүшү ырааттуу оң тенденцияга ээ.

2.1-таблицада изилдеп жаткан убакыт аралыгында республиканын туруктуу калкынын саны 6140,2 миң кишиден (2016-жыл) 6636,8 миң адамга

(2020-ж.) чейин өскөндүгү көрсөтүлгөн, же өсүш 8,1%ды түзүп, абсолюттук мааниде 496,6 миң адамды түзөт.

Республиканын калкынын орточо жылдык өсүү темпи изилдөө мезгилиндеги жогорку темптерди көрсөтүп (2,0, 2,1%), дүйнөлүк пандемиянын таасири астында 0,4%га төмөндөп, 2021-жылдын 1-январына карата 1,7%ды түздү.

2.1-таблица - Кыргыз Республикасынын калкынын курамы жана түзүмү

Булак: *Кыргызстан цифраларда 2016-2020 жж. КР УСК жыйнагы. 2021. -55б. [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими: URL: <http://www.stat.kg/ru/publications/sbornik-kyrgyzstan-v-cifrah/> (кайрылуу датасы: 01.11.2021.)*

	2016	2017	2018	2019	2020	Өсүү темпи и % м-н
Республиканын туруктуу калкы: (жыл аягында) миң адам.	6140,2	6256,7	6,389,5	6523,5	6636,8	108,1
Калктын орточо жылдык өсүү темпи % менен	2,0	1,9	2,1	2,1	1,7	
Калктын табигый өсүшү: 1000 адамга	20,5	19,4	21,9	21,7	17,9	87,3
Эмгекке жарамдуу курактан жаш: мин адам	2063,9	2119,5	2 188,5	2254,8	2299,2	111,4
Эмгекке жарамдуу курагы: миң адам	3,585,7	3628.4	3 701.9	3,742,7	3,787,8	105,6
Эмгекке жарамдуу курактан улуулар: мин адам	447,9	472,1	499,1	526,0	549,8	122,8

kyrgyzstan-v-cifrah/ (кайрылуу датасы: 01.11.2021.)

Кыргыз Республикасынын калкынын табигый өсүшү да анын негизинде жогору болуп, 2017 –жылы 1000 адамга 19,4 адамды түзсө 2019-жылы 21,7 адамга жогорулап, бирок 2020-жылдынаягындадүйнөлүк пандемиянын таасиринен 17,9адамга чейин азайган.

Эмгекке жарамдуу жаштан кичүү калктын санын өсүүсү да жогору. Эгерде 2016-жылы алардын саны 2 063,9 миң адам болсо, 2020-жылдын аягына карата - 2 299,2 миң адамды түзүп, б.а. өсүш 11,4%ды же болбосо абсолюттук мааниде 253,3 миң адамды түзгөн.

2016-2020-жылдардагы эмгекке жарамдуу калктын динамикасы ошондой эле 5,6%га же 3585,7 миң адамга өскөндүгүн көрсөтөт. 3787,8 миң адамга чейин, бул абсолюттук мааниде 202,1 миң адамды түзөт.

Ошол эле учурда эмгекке жарамдуу курактан улгайган адамдардын саны өсүүдө. Каралып жаткан аралыкта алардын өсүшү 22,8%ды, же 101,9 миң адамды түзгөн.

2.2-таблица – Кыргыз Республикасындагы жумушчу күчүн калыптоонун булактары(миң адам)

	2016/ 2017	2017/20 18	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021
Жалпы билим берүүчү уюмдардагы окуучулардын саны, <i>миң адам</i>	1181,0	1227,7	1 273,5	1 316,6	1 363,4
Жалпы билим берүүчү уюмдардын 9-классын бүтүргөн окуучулардын саны, <i>миң адам</i>	90,3	91,3	93,1	97,6	103,8
Жалпы билим берүүчү уюмдардын 11-классын бүтүргөн окуучулардын саны, <i>миң адам</i>	55,9	55,2	52,7	52,2	52,4
Башталгыч кесиптик окуу жайлардын окуучуларынын саны: <i>миң адам</i>	30,5	31,7	34,4	30,3	28,6
Башталгыч кесиптик окуу жайларында даярдалган (бүтүрүлгөн) жумушчулар, <i>миң адам</i>	24,8	29,8	33,3	27,9	24,9
Орто кесиптик окуу жайлардын окуучуларынын саны, <i>миң адам</i>	90,6	91,9	91,5	91,5	95,6
Алардын ичинен бүтүрүлгөн адистер, <i>миң адам</i>	28,7	27,0	27,6	28,1	28,4
Жогорку кесиптик окуу жайлардын студенттеринин саны, <i>миң адам</i>	175,4	161,4	164,6	183,8	214,2
Адистерди бүтүрүп чыгаруу, <i>миң адам</i>	52,8	48,9	33,1	33,5	35,0

Булак : Кыргызстан цифраларда 2016-2020 жж. КР УСК жыйнагы. Б.2021.-95-100б. [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими: <http://www.stat.kg/ru/публикациялар/sbornik-kyrgyzstan-v-cifrah/>

2.2-таблицага ылайык 2020 - жылы республиканын эмгек рыногунда негизинен жумушчу күчүнүн жалпы сунушу орто билим берүү мекемелеринин (52,4 миң адам), башталгыч кесиптик окуу жайлардын (24,9 миң адам), орто кесиптик окуу жайлардын (28,4 миң адам) жана ЖОЖдордун (35,0 миң адам) бүтүрүүчүлөрүнүн эсебинен өскөн.

Ошентип, жогоруда аталган булактардын эсебинен республиканын эмгек рыногунда жумушчу күчүн түзүү жана сунуштоо жыл сайын көбөйүп, жылына анын жалпы саны 100 миңге жакын адамды түзөт.

Эмгек рыногунун абалына жана калктын иш менен камсыз болушуна республиканын эмгек ресурстары олуттуу таасирин тийгизет. Изилдөө мезгилинде алардын саны 3694,5 миң кишиден (2016-ж.) 3824,7 миң адамга (2020-ж.), б.а. өсүү темпи 103,5%ды, эмгекке жарамдуу калктын эмгекке жарамдуу курактагы өсүү темпи 102,1%ды түзгөн.

2.3-таблица - Кыргыз Республикасынын эмгек рыногуна таасир этүүчү негизги көрсөткүчтөр

	2016	2017	2018	2019	2020	Өсүү темпи % менен
Эмгек ресурстары, мин адам	3694.5	3719.6	3759.5	3798.5	3824.7	103.5
анын ичинде:						
эмгекке жарамдуу курактагы эмгекке жөндөмдүү калк, миң адам	3603.9	3630.0	3664.6	3669.9	3678.9	102.1
экономикада иштеген эмгекке жарамдуу курактан улуу жана кичүү адамдар	90.6	89.6	94.9	128.6	145.8	160.9
Калктын санындагы эмгек ресурстарынын салыштырма салмагы, % менен	60.2	59.4	58.8	58.2	58.1	96.5
Жумушчу күчүнүн саны – бардыгы, миң адам	2547.4	2525.2	2538.7	2583.6	2595.4	101.9
Иш менен камсыз болгон калк, миң адам	2363.7	2351.2	2382.5	2442.7	2445.2	103.4
Жумуштуулук деңгээли, % менен	57.1	55.9	56.2	57,0	56.6	99.1
Жумушсуздардын саны, миң адам	183.7	174,0	156.3	140.9	150.2	81.8
Жалпы жумушсуздуктун деңгээли, % менен	7.2	6.9	6.2	5.5	5.8	80.6
Официалдуу катталган жуушсуздуктун деңгээли,% м-н	2.2	2.3	2.8	3.0	3.0	136.4
Миграциялык агым, көбөйүшү, агылып чыгуусу: миң адам	-3.9	-3.9	-5.4	-6.2	-4.8	123.1
1000 адамга	-0,7	-0,6	-0,9	-1,0	-0,7	100,0

Булак : Кыргызстан цифраларда 2016-2020 жж. КР УСК жыйнагы.Б.2021.-67-75 б. [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими:<http://www.stat.kg/ru/publications/sbornik-kyrgyzstan-v-cifrah/> (жетүү датасы: 01.11.2021.)

Калктын санындагы эмгек ресурстарынын салыштырма салмагы 60,2%дан (2016-ж.) 58,1%ке чейин (2020-ж.) азайып, кыскаруу 3,5%ды түздү.

Учурда республиканын эмгек рыногундагы жумушчу күчүнүн саны 2016-жылдан бери 4,8 миң адамга же 1,9%га көбөйүү менен 2020-жылы 2595,4 миң адамды түзгөн.

Демек, изилдөө мезгилиндеги иш менен камсыз болгон калктын өсүү темпи 103,4%ды түзүп, абсолюттук мааниде 81,5 миң адамды түзгөн. Кыргыз Республикасынын баардык тармактарында жумушчу орун менен камсыз болуу көбөйсө, айыл, токой жана балык чарбасында(29,5%га), суу менен камсыз кылуу, тазалоо, калдыктарды жана чийки заттардытазалоодо - 34,8%,кыймылсыз мүлк менен операцияларда -32,9% жана башка кызмат көрсөтүүлөрдө -5,4% тескерисинче кыскарган.

Ошол эле учурда республиканын эмгек рыногунда эмгекке жарамдуу курактан улуу жана кичүү адамдарды ишке орноштуруу 90,6 миң адамдан (2016-ж.) 145,8 миң адамга (2020-ж.)көбөйгөн б.а., өсүш 60,9% ж.б. 55,2 миң адамды түзгөн.

Ошентип, изилдөө мезгилиндеги жумуштуулук деңгээли 55,9% дан (2017-ж.) 57,0% га (2019-ж.) чегинде сакталып, 2020-жылы 56,6%га төмөндөгөн.

Изилдөө аралыгында республиканын эмгек рыногунда жумушсуздардын саны кыскаруу тенденциясына ээ жана изилдөө мезгилинде 18,2%га же 183,7 миң адамдан (2016-ж.) 140,9 миң адамга (2019-ж.) чейиназайган, 2020-жылы глобалдык Covid-19 пандемиясынын таасириненкайрадан 150,2 миң адамга өскөн. Демек, изилдөө мезгилиндеги жумушсуздуктун жалпы деңгээли 7,2%дан (2016-ж.) 5,5%га (2019-ж.) чейин төмөндөп, 2020-жылы 5,8%га жеткен.

Бирок, расмий булактардын маалыматы боюнча, расмий жумушсуздуктун деңгээли 2,2% дан (2016-ж.) 3,0% га (2020-ж.) чейин туруктуу өскөн.

2.4-таблица – Республиканын калкынын иш менен камсыз болушуна таасир берүүчү экономикалык көрсөткүчтөр

	2016	2017	2018	2019	2020	Өсүү темпи % менен
ИДП, млн.сом	476.3	530.5	569.4	619, 1	598.3	125.6
жан башына,миң сом	81.8	89.3	93.8	99.8	94.6	115.6
Бир кызматкердин орточо айлык номиналдык эмгек акысы, сом	14 847	15 670	16 427	17 232	18 940	127.6
Бир жумушчунун орточо айлык номиналдык эмгек акысы, АКШ доллары	212.4	227.5	238.6	246.9	244.9	115.3
Инфляция, % менен	-1.5	3.7	0.5	3.1	9.7	6,5 эсе

Булак: Кыргызстан 2016-2020-жж Сб. КР УСК. 2021. -27-28-б [Электрондук ресурс].
 - Кирүү режими: URL: <http://www.stat.kg/ru/publications/sbornik-kyrgyzstan-v-cifrah/> (Кирүү датасы: 01.11.2021. Кыргызстанда акыркы 5 жылда эң жогорку инфляция камталды. <https://economist.kg/novosti/ekonomika/2021/01/14/v-kyrgyzstane-zafiksirovana-samaya-vysokaya-inflyaciya-zaposlennie-5-let/>)

2.4 - таблицада республиканын калкынын иш менен камсыз болушуна таасир берүүчү экономикалык көрсөткүчтөр камтылган. Изилдөө мезгилинде Кыргыз Республикасынын ИДПсы 476,3 миллион сомдон 598,3 миллион сомго чейин, б.а. 25,6%га же болбосо 122,0 млн. сомго өскөн.

Ал эми калктын жан башына ИДПнын өсүү темпи болгону 115,6%ды түзүп, 81,8 миң сомдон (2016-ж.) 99,8 миң сомго (2019-ж.) чейин көбөйсө, 2020-жылы 94,6 миң сомго төмөндөгөн.

Ошол эле учурда бир кызматкердин орточо айлык номиналдык эмгек акысы сом менен 14847 сомдон 18940 сомго чейин өсүп, б.а. 27,6% га өссө, АКШ долларында – 15,3%ды түзгөн.

Республиканын калкынын кирешесине инфляция олуттуу таасирин тийгизген, изилдөө мезгилинде ал 1,5%дан 9,7%ке же 6,5 эсеге өсүп, Кыргызстандын ар бир жашоочусунун реалдуу кирешесин кескин кыскарткан.

Жогорудагы факторлордун бардыгы эмгек рыногунун абалына жана Кыргыз Республикасынын калкынын иш менен камсыз болушуна таасирин тийгизип, көптөгөн мекендештерди башка мамлекеттерден жогорку маяналуу жумуш издөөгө мажбурлаган, ошондуктан изилдөө мезгилиндеги миграциянын агылып кетиши 3,9 миң адамдан (2016-ж.) 6,2 миң адамга (2019-ж.) чейин көбөйсө, 2020-жылы 4,8 миң адамга чейин азайган.

Кыргыз Республикасынын жаңы тарыхында ири саясий окуя болуп Евразия экономикалык биримдигине (ЕАЭБ) интеграцияланды.

ЕАЭБге кирүү Кыргызстан үчүн жаңы перспективаларды ачты. Акырындык менен товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн, капиталдын жана жумушчу күчтөрдүн кыймылына көптөгөн тоскоолдуктар (кээде дагы эле чечилбей келет) жоюлду. Ири инфраструктуралык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн жаңы инвестициялык мүмкүнчүлүктөр жана перспективалар, биринчи кезекте энергетика, транспорт жана айыл чарба тармактарында ачылууда. Кыргызстандын жарандары Союздун каалаган мамлекетинде иммиграция мамлекетинин жарандары сыяктуу эле шарттарда иштөө укугуна ээ болушкан.

2020-жылдын жыйынтыгы боюнча ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин туруктуу калкынын саны 184268,4 миң адамды түзүп, 2016-жылга салыштырмалуу 1537,4 миң адамга же 0,8%га өскөн. Изилдөө аралыгында ЕАЭБге мүчө мамлекеттерде туруктуу калктын санынын динамикасы жана иш менен камсыз болууда олуттуу айырмаланат.

ЕАЭБге мүчө өлкөлөрдө орточо айлык, номиналдык эмгек акы да АКШ долларында олуттуу айырмаланып турат жана 239 АКШ доллардан (Кыргызстан) 714 АКШ долларына (Россия) чейин, б.а. эки же үч жолу жогору. Ошондой эле изилдөө аралыгында номиналдык эмгек акынын АКШ долларында 106,9%дан (Армения Республикасы) жана Беларусь Республикасында 140,7%га чейин өсүкөнүн байкоого болот (2.1-сүрөт).

Россия Федерациясында, Беларусь Республикасында мамлекеттик иш менен камсыз кылуу кызматтарында жумушчу орундардын (вакансиялардын) 147,6% жана 2,0 эсеге (2020-ж.) көбөйгөнү байкалат.

Кыргыз Республикасында бош орундардын саны 6,5 миң адамдан (2016-ж.) 2,2 миң адамга (2020-ж.) чейин же 66,2%га азайышы байкалууда. Ал эми Армения Республикасында бул көрсөткүч бирдей эмес жана 7,7%га чейин төмөндөгөн.

2.1-сүрөт – Орточо айлык номиналдык эмгек акы АКШ долларында

Булак: Автор тарабынан эсептелген [ЕАЭБ Статистика комитети, Евразия экономикалык биримдигинин статистикалык жылнамасы http://www.Евразия.комиссиясы.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Барактаp/statpub.aspx/]

Бул көрсөткүчтөрдү жана аларды талдоолорду эске алуу менен Россия Федерациясынын, Казакстан жана Беларусь республикаларынын иш менен камсыз кылуу мамлекеттик кызматтарында жарыяланган бош орундар (вакансиялар) көп болгодуктан ЕАЭБ жалпы эмгек рыногунун мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу зарыл деп айта алабыз. ЕАЭБге мүчө бул өлкөлөрдүн улуттук валютасынын бирдигинде жана АКШ долларында орточо айлык номиналдык эмгек акы да биздин республикадагы орточо айлык номиналдык эмгек акыдан 2-3 эсе көп.

Диссертациянын “ЕАЭБ шартында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногун өркүндөтүү” үчүнчү бабында эмгек рыногун өнүктүрүүнүн негизги багыттары, ишкердикти өнүктүрүү үчүн инвестицияларды тартуу жолдору жана ЕАЭБге интеграция шартында эмгек рыногун жөнгө салууну жакшыртуу каралган.

Эмгек рыногунун абалына жумушчу күчтүн жалпы сунушунун таасирин туура баалоо математикалык моделди иштеп чыкмайынча мүмкүн эмес, б.а. математикалык талдоо жүргүзүү керек.

Ошондуктан жумушчу күчүнө болгон жалпы суроо-талапты математикалык талдоо жүргүзүүдө чарба жүргүзүүчү субъекттердин, иш менен камсыз болгондордун саны сыяктуу көрсөткүчтөрдүн узак мөөнөттүү тенденцияларын болжолдоо жолу менен республиканын эмгек рыногунун абалына жалпы жумушчу орундун, өз алдынча иш менен камсыз болгондор, жумушсуздук, орточо эмгек акы жана тышкы миграция факторлору эске алынды.

3.1-таблица Көз карандыфакторлорготасир этүүчү негизги көз карандысыз факторлор

Жыл	Жумуш менен камсыз болгондор, миң адам	Орточоэмгек акы, сом менен	Өз алдынча иштегендердин саны, миң адам	Жумушсуздардын саны, миң адам	Чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны, миң бирдик	Тышкы миграция, адам.
	Y	X1	X2	X3	X4	X5
2015	2352.1	13 483	654.9	192.2	603.6	7788
2016	2363.7	14 847	635.7	183.7	637.6	7 125
2017	2351.2	15 670	617.3	174,0	662.3	5899
2018	2382.5	16 427	620.4	156.3	683.8	7077
2019	2442.7	17 232	532.0	140.9	707.2	7560
2020	2445.2	18 940	495.6	150.2	724.7	5822

Булак: Ибраева, В.Ш. Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунда жумушчу күчкө болгон суроо-талапты калыптандыруучу факторлор [Текст] / В.Ш. Ибраева// Евразия жана глобалдык социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр. -Казань ш., 2020. -184-189б. www.elibrary.ru/item.asp?id=44181151

Демек, көз каранды фактордун (жумуш менен камсыз болгондордун саны) маанилерин болжолдоо үчүн көз карандысыз факторлордун мүмкүн болгон маанилерин (беш жылга) аныктоо зарыл.

Чарбалык субъекттердин орточо арифметикалык жылдык өзгөрүшүн жана орточо эмгек акыны эсептеп чыгып, жакынкы беш жылда чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны жана орточо эмгек акы жыл сайын орточо арифметикалык мааниде өсөөрүн жана жумушчу орундарын көбөйтүүгө таасирин божомолду айтууга болот.

Таблица 3.2 - Чарба жүргүзүүчү субъекттердин санынын жана көз карандысыз факторлордун санынын өзгөрүү динамикасы

Жыл	Чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны, миң бирдик	Туюнтмаларды өзгөртүү, миң бирдик	Өзгөртүү, % менен	Орточоэмгек акы, сом	Туюнтмаларды өзгөртүү, сом	Өзгөртүү, % менен
	X1			X2		
2015	603.6	34.0	5.6	13 483	1364	10.1
2016	637.6	24.7	3.9	14 847	823	5.5
2017	662.3	21.5	3.2	15 670	757	4.8
2018	683.8	23.4	3.4	16 427	805	4.9
2019	707.2	17.5	2.5	17 232	1708	9.9
2020	724.7	17.0	2.3	18 940	1316.3	6.5
Чарба жүргүзүүчү субъекттердин санын өзгөртүү жөнүндө орто мөөнөттүү болжол						
2023	780,4	19,5		22685,8	1406,4	
2024	799,9	20,0		24092,2	1493,8	
2025	819,9	20,5		25586,0	1586,4	
2026	840,4	21,0		27172,4	1684,7	
2027	861,4	21,5		28857,1	1789,1	
	Изилдөө аралыгындагы орточо мааниси		2,5 %	Изилдөө аралыгындагы орточо мааниси		6,2%

Булак:Ибраева, В.Ш. Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунда жумушчу күчүн сунуштоону жогорулатуучу кошумча факторлор [Текст] /В. Ш Ибраева, Э.К.Усенов // Кыргызстандын

Ошентип, чарба жүргүзүүчү субъекттердин санынын жана орточо эмгек акынын өзгөрүшүнүн орточо арифметикалык маанисин регрессиялык теңдемеге салуу жолу менен биз жакынкы беш жыл, б.а. 2027-жылга чейин жумуш менен камсыз болгондордун санын болжолдой алабыз, 3.2-таблицадан көрүнүп тургандай.

$$Y = 2000,109 + 0,334126X_1 - 0,010049X_2$$

Жыйынтыгында биз төмөнкү болжолдуу маалыматтарды алдык, 3.3-таблицада көрүнүп турат :

Таблица 3.3 - Жакынкы орто мөөнөткө республиканын эмгек рыногунда иштегендердин санынын болжолдуу мааниси

Жыл	Жумуш менен камсыз болгондор, миң адам	Чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны, миң бирдик	Орточо эмгек акы, сом	
	Y	X1	X2	алдын ала айтылган X
2015	2352.1	603.6	13 483	2351.2
2016	2363.7	637.6	14 847	2352.1
2017	2351.2	662.3	15 670	2363.7
2018	2382.5	683.8	16 427	2382.5
2019	2442.7	707.2	17 232	2442.7
2020	2445.2	724.7	18 940	2445.2
Республиканын эмгек рыногунда иштегендердин орто мөөнөттүү божомолу				
2023	2625,2	780,4	22685,8	
2024	2690,3	799,9	24092,2	
2025	2756,9	819,9	25586,0	
2026	2825,3	840,4	27172,4	
2027	2895,3	861,4	28857,1	

Булак: Ибраева, В.Ш. Инвестицияларды тартуу жана Кыргыз Республикасынын эмгек рыногун жакшыртуу [Текст] / В.Ш. Ибраева, А.С. Табалдиева // Кыргыз Республикасындагы илимий изилдөөлөр. - 2021. - 1-чыгарылыш - II. - 4-12-бз.

3-таблицадан көрүнүп тургандай, 2027-жылга карата чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны жыл сайын орточо арифметикалык мааниде өскөн учурда, эмгек рыногунда иштеген адамдардын санынын болжолдуу мааниси 2895,3 миң адамды түзөт. Бирок бул көрсөткүч сапаттык изилдөө эмес экенин белгилей кетүү керек.

Ошентип, республиканын эмгек рыногунун учурдагы абалына жана андан кийин өнүгүшүнө, атүгүл ЕАЭБ интеграциясынын шартында, өзгөчө жумушчу күчкө болгон жалпы суроо-талаптын калыптанышына, иш менен камсыз кылуунун кескин өсүшү үчүн изилдөө көргөзгөндөй мамлекеттеги жана дүйнөдөгү саясий туруктуулук, калктын бийликке болгон ишениминин бекемдөө, республиканын жетекчилигинин ири инвестициялык долбоорлорду демилгелөө жана каржылоо боюнча активдүү саясаты, жагымдуу инвестициялык климаттын түзүлүшү, ишкердикти калыптандырууга жана өнүктүрүүгө

мамлекеттик башкаруунун бардык деңгээлдеринде колдоо жана башкалар таасир этээрин көрсөттү.

КОРУТУНДУ

ЕАЭБ интеграциясынын контекстинде эмгек рыногун жөнгө салууну жакшыртуу көйгөйлөрүн изилдөөгө багытталган диссертациялык изилдөө төмөнкүдөй тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берди:

1. Эмгек рыногу – бул жумуш берүүчүнүн, кызматкердин жана мамлекеттин ортосундагы экономикалык мамилелердин жыйындысы катары жумушчу күчүн кайра өндүрүүнү, алмашууну жана пайдаланууну камсыз кылуучу коомдук нормалардын жана институттардын системасын түзөт. Эмгек рыногунун негизги компоненттери: суроо-талап, жумушчу күчүнүн сунушу, эмгектин баасы, атаандаштык. Эмгек рыногунун бардык элементтеринин болушу жана өз ара аракеттенүүсү анын нормалдуу иштеши үчүн зарыл, бул эмгек рыногунун функцияларын аткаруу үчүн бардык шарттар түзүлгөн кырдаал катары каралат. Эмгек рыногунун калыптанышынын жана өнүгүшүнүн жалпы закон ченемдүүлүктөрү ачылган.

2. Калктын иш менен камсыз болушу эмгек рыногунун өнүгүү деңгээли менен мүнөздөлүүчү мамлекеттик экономиканын абалын баалоонун маанилүү көрсөткүчү болуп саналат. Рыноктун абалына көптөгөн факторлор, өзгөчө өнүгүүнүн белгилүү этабында болуп жаткан социалдык-экономикалык процесстер таасир этет. Жумуштуулук канчалык жогору болсо, эмгек рыногундагы чыңалуу ошончолук төмөндөйт жана тескерисинче болот. Кыргыз Республикасынын ЕАЭБге интеграциясы эмгек рыногуна тиешелүү таасирин тийгизип, жумушчу күчүнүн интенсивдүүлүгүн азайтты.

3. Изилдөө көрсөткөндөй, ЕАЭБге интеграцияланган шартта республиканын эмгек рыногунда жумушчу күчүнүн жалпы суроо-талаптын жана сунушунун абалына жана динамикасына таасир этүүчү негизги факторлор болуп төмөнкүлөр саналат:

- эмгек рыногунда жумушчу күчүнүн сунушунун өсүшү: калктын табигый өсүшү (8,1%); «Кайрылман» программасы боюнча этникалык кыргыздардын кайтышы (5018 адам); Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан белгиленген квотага ылайык республиканын аймагында эмгек ишмердүүлүгүн жүргүзгөн чет өлкөлүк жарандар (16 610 адам); республиканын аймагында эмгек ишмердүүлүгүн жүргүзүү үчүн коңшу мамлекеттердин жарандарынын эмгек миграциясы.

- республиканын иштеп жаткан чарба жүргүзүүчү субъекттеринин эсебинен жумушчу күчүнө суроо-талапты калыптандыруу, аларды модернизациялоо жана жаңы объектилерди, жаңы ишканаларды ачуу, ЧОБ (724,7 миң) ж.б.у.с. изилдөө аралыгында жумуш орундарын 81,5 миң жаңы жумуш орундарына көбөйткөн. Ошондой эле республиканын эмгек рыногунун жүгүн төмөндөтүүчү жана жумушчу күчкө болгон суроо-талапты калыптандыруучу калктын өз алдынча иш менен камсыз болушунун ролун да жана башкаларды белгилеп коюуга болот.

4. Талдоо көрсөткөндөй, республиканын экономикасындагы кризиске карабастан, жогоруда аталган факторлордон улам жумушчу күчүнүн жалпы сунушу да, ага болгон жалпы суроо-талап да өсүүдө, анткени изилдөө мезгилине чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны өндүрүштүн бардык түрлөрү боюнча көбөйүүдө. Республиканын экономикасына киргизилген бардык жаңы чарба жүргүзүүчү субъекттердин ичинен 52,9% (бардык 103623 чарба жүргүзүүчү субъектти) айыл чарба чарба субъекттери (54837) болуп саналат, алар эмгек рыногуна жана калктын кирешелерине олуттуу таасирин тийгизген эмес; Кыргыз Республикасынын экономикасындагы чарба жүргүзүүчү субъекттердин түзүмүнө жана курамында олуттуу өзгөрүүлөргө, санынын өсүшүнө Кыргыз Республикасынын экономикасын модернизациялоо жана өнүктүрүү үчүн Россия-Кыргыз өнүгүү Фонду тарабынан тартылган инвестициялар жана максаттуу аз пайыздык кредиттер олуттуу таасир эткен. ЕАЭБге кирүү Кыргызстан үчүн жаңы перспективаларды ачты. Кыргызстандын жарандары Биримдиктин каалаган мамлекетинде иммиграция мамлекетинин жарандары сыяктуу эле шарттарда иштөө укугуна ээ болду, бул республиканын эмгек рыногундагы чыңалууну басаңдатууга мүмкүндүк берди.

5. Эмгек рыногун өнүктүрүү көйгөйлөрүн талдоо көрсөткөндөй, жумуш менен камсыз болгондордун санын жана эмгек рыногунда эмгекке болгон жалпы суроо-талапты жогорулатуу максатында республиканын иштеп жаткан чарба субъектилеринин саны жана орточо эмгек акы олуттуу таасир этет. Анализдин жыйынтыгы көрсөткөндөй, чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны жыл сайын орточо арифметикалык мааниде көбөйгөн учурда 2027-жылга карата эмгек рыногунда иштегендердин санынын болжолдуу мааниси 2509,3 миң адамды гана түзөт.

6. Диссертациялык изилдөө эмгекке болгон жалпы суроо-талапты көбөйтүү үчүн бардык аймактарда ишкердикти өнүктүрүү, мамлекеттик бийликтин бардык деңгээлдеринде кичи жана орто бизнес менен алектенген ишкерлерди колдоо керектигин көрсөттү. Негизги инфраструктурага жана башка долбоорлорго инвестиция тартуу үчүн жагымдуу инвестициялык климатты түзүү жана ири долбоорлорду ишке ашыруу үчүн инвестицияларды тартуунун бардык жолдорун жана булактарын колдонуу зарыл. Инвестиция тартууда жаңы ачылган мүмкүнчүлүктөргө өзгөчө көңүл бурулушу керек.

7. ЕАЭБ интеграциясынын шартында эмгек рыногун жөнгө салууну жакшыртуу боюнча сунуштар иштелип чыкты. ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин бирдиктүү эмгек рыногунун мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу зарыл, анткени ири рынок ачылгандыктан (2020-жылы 184 268,4 миң адам), бош жумуш орундары (вакансиялар) жана 2 жана 3 эсеге жогору орточо айлык номиналдык эмгек акы, азыркы этапта республиканын эмгек рыногунда чыңалууну азайтат.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин, глобалдык кризистин шартында, республиканын эмгек рыногунун абалын изилдөө жана аны жакшыртуу үчүн азыркы учурда республиканын эмгек рыногун жөнгө салуу боюнча төмөнкү практикалык сунуштарды иштеп чыгууга мүмкүндүк берди:

1. ЕАЭБ түзүмдөрүндөгү мамлекеттик ыйгарым укуктуу органдар ишкердик иш чөйрөсүн кеңейтүү жана эмгек мигранттарынын эмгек активдүүлүгүн ишке ашыруу үчүн ЕАЭБге мүчө-өлкөлөрдүн ортосунда эмгек мыйзамдарын шайкеш келтирүү демилгесин көтөрүп, эмгек рыногун жөнгө салууну өркүндөтүү.

2. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн тиешелүү түзүмдөрүнө (Экономика жана соода министрлиги, Билим берүү жана илим министрлиги, Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги) республиканын жана ЕАЭБ өлкөлөрүнүн эмгек рыногунда суроо-талапка ээ болгон адистиктерге системалуу мониторинг жүргүзүүнү, аларды болжолдоо, анын негизинде адистерди даярдоо жана аларды кайра даярдоо боюнча республиканын кесиптик билим берүү системасын реформалоо, зарыл болгон учурда аларды даярдоонун сапатына көңүл буруу.

3. Жумушчу күчүнө болгон суроо-талапты көбөйтүүгө, эмгек рыногундагы чыңалууну басаңдатууга, бюджеттин киреше бөлүгүн толуктоого мүмкүндүк берүүчү ишкердикти өнүктүрүү. Бул максатка жетүү үчүн, биринчи кезекте, чакан жана орто, өзгөчө ири бизнестин жаңы объекттерин калыптандыруу үчүн бардык зарыл шарттарды түзүү жана чарба жүргүзүүчү субъекттердин иштеп жаткан өндүргүч күчтөрүн модернизациялоо, эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууга жана эл керектөөчү товарларды чыгаруунун натыйжалуулугун өркүндөтүү.

4. Эмгек рыногунда жумушчу күчүнө болгон жалпы суроо-талапты жогорулатуучу ири инфраструктуралык жана башка долбоорлорду баштоо, аларды ишке ашыруу үчүн инвестицияларды тартуу. Ошол эле учурда инвестиция тартуунун жаңы ачылган мүмкүнчүлүктөрүнө жана эмгек миграциясында жүргөн мекендештердин мүмкүнчүлүктөрүнө өзгөчө көңүл буруу зарыл.

5. Кыргыз Республикасынын эмгек рыногун жөнгө салуу үчүн ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин бирдиктүү эмгек рыногунун мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу, ар бир мекендештин кызыкчылыгын коргоо, кабыл алуучу – ЕАЭБге мүчө-өлкөлөрдүн мыйзамдарынын алкагында эмгек ишмердүүлүгүн жүзөгө ашырууда ар тараптуу колдоо көрсөтүү.

ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ

1. Ибраева, В.Ш. Кыргыз Республикасында эмгек ресурстарынын калыптануу булактары [Текст] /В.Ш.Ибраева// БГУ жарчысы. - 2014. - № 2 (28). -330-332б. www.elibrary.ru/item.asp?id=44868043
2. Ибраева, В. Ш. Өз алдынча иш менен камсыз кылуунун эмгек рыногуна тийгизген таасири [Текст]/ В. Ш. Ибраева,Э. К.Усенов // Экономика журналы. - 2015. - №2(24).-18-21б. www.elibrary.ru/item.asp?id=27211050
3. Ибраева, В.Ш. Республиканын эмгек рыногунда экинчи иш менен камсыз кылуу [Текст] /В.Ш. Ибраева, Э. Усенгазиева//Экономика журналы.- 2015. - № 2 (24). -22-26б. www.elibrary.ru/item.asp?id=27211051
4. Ибраева, В. Ш. ЕАЭБ өлкөлөрүндөгү жумушсуздуктун абалы [Текст] / В. Ш. Ибраева // Экономикалык бюллетень. - 2019. -№2. -51-55б. www.elibrary.ru/item.asp?id=41507131
5. Ибраева, В. Ш. Кыргыз Республикасынын калкынын иш менен камсыз болуу динамикасы [Текст] / В.Ш.Ибраева// Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. - 2019. - 86-88б. www.elibrary.ru/item.asp?id=42637983
6. Ибраева, В.Ш. Кыргыз Республикасында жумушсуздуктун абалы [Текст]/В.Ш. Ибраева // Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. - 2019. -№11. -105-109б. www.elibrary.ru/item.asp?id=42637987
7. Ибраева, В. Ш. Кыргыз Республикасынын туризм тармагынын потенциалы [Текст] / К.А.Алимбеков, В.Ш.Ибраева// БГУ жарчысы. - 2018. - № 3 (45). -128-131б. www.elibrary.ru/item.asp?id=35710019
8. Ибраева, В. Ш. ЕАЭБге мүчө өлкөлөрдүн соода-экономикалык кызматташтыгы [Текст]/ В. Ш. Ибраева, Ж. Б .Джунушева // Экономикалык бюллетень. - 2020. -1.2. - 48-55б. www.elibrary.ru/item.asp?id=44198119
9. Ибраева, В. Ш. Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунда жумушчу күчкө болгон суроо-талапты калыптандыруучу факторлор [Текст] / В. Ш. Ибраева // Евразия жана глобалдык социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр.- Казань ш.,2020.-184-189б. www.elibrary.ru/item.asp?id=44181151
10. Ибраева, В. Ш. ЕАЭБке мүчөөлкөлөрдөгү инвестициялык процесстердин абалы [Текст] / В. Ш. Ибраева, А. С. Табалдиева //Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. - 2020.-№8.-73-78б. www.elibrary.ru/item.asp?id=45620340
11. Ибраева, В. Ш. Кыргыз Республикасынын эмгек рыногунда жумушчу күчүн сунуштоону жогорулатуучу кошумча факторлор [Текст] / В. Ш. Ибраева, Э. К. Усенов // Кыргызстандын ЖОЖдорунун жаңылыктары. - 2020. - № 6 .- 107-110б. www.elibrary.ru/item.asp?id=46301615
12. Ибраева, В. Ш.Инвестицияларды тартуу жана Кыргыз Республикасынын эмгек рыногун жакшыртуу[Текст]/ В. Ш. Ибраева, А. С. Табалдиева // Кыргыз Республикасындагы илимий изилдөөлөр. - 2021. - 1-чыгарылыш - II. - 4-12-б.

Ибраева Венера Шаршенбаевнанын 08.00.05 – экономика жана эл чарбасын башкаруу адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн «Эмгек рыногун калыптоо жана аны ЕАЭБке интеграция шартында жөнгө салуу» темасындагы

диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: рынок, эмгек рыногу, рыноктун субъектилери, суроо талап жана сунуш, жумушчу күчүнө суроо талап, жумушсуздук, миграция, ишкердүүлүк, интеграция, пандемия «Covid-19», дүйнөлүк кризис ж.б.у.с.

Изилдөөнүн объектиси. Кыргыз Республикасынын эмгек рыногу анын баардык компоненттеринин контекстинде: жумушчу күчүнө суроо талап жана аны сунуштоо, ЕАЭБге биригүү, дүйнөлүк кризистин таасири жана өнүгүү келечеги изилдөөнүн объектиси болуп саналат.

Изилдөөнүн предмети. ЕАЭБ шартында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногундагы өзгөчө экономикалык мамилелер.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты – Кыргызстандын эмгек рыногунун теориялык базасын, методологиялык куралдарын, өнүгүү мыйзам ченемдүүлүктөрүн, анын учурдагы абалын жана бирдиктүү ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин шарттарында өзгөчөлүктөрүн изилдөөнүн негизинде эмгек рыногун андан ары өркүндөтүү боюнча рекомендацияларды, сунуштарды жана болжолдоолорду мамлекеттик жөнгө салуунун теориялык жана методологиялык негиздемесин берүү болуп саналат.

Изилдөөнүн ыкмалары: анализ жана синтез, жалпылоо, илимий абстракция, эксперттик баалоо, салыштыруу, системалаштыруу, логикалык, божомолдоо, графикалык ж.б.у.с.

Алынган натыйжалар жана алардын илимий жаңылыгы: эмгек рыногунун теориялык-методологиялык негиздери изилденди, эмгек рыногун калыптандыруунун, өнүктүрүүнүн жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрү, анын ЕАЭБ интеграциялык бирикмесинин шарттарында өзгөчөлүктөрү негизделди, эмгек рыногунун абалы республикадагы инвестициялык жана миграциялык саясаттын өзгөрүшү менен байланышы Кыргызстандын ЕАЭБге интеграция өзгөчөлүктөрү менен белгиленген, жумушчу күчүнүн сунушунун республиканын эмгек рыногунун абалына жана чыңалуусуна тийгизген таасири илимий жактан негизделген, өзгөчө «Covid-19» пандемиясынын шартында;

Пайдалануу даражасы. Изилдөөнүн жыйынтыгы Балыкчы шаарынын калкты ишке орноштуруу борборунда жана К. Карасаева атындагы Бишкек мамлекеттик университетинде экономикалык дисциплиналарды окутуу боюнча окуу процессин методикалык жактан камсыз кылуу боюнча ишке ашырылган.

Колдонуу чөйрөсү: Изилдөөнүн натыйжалары экономикалык теорияны андан ары өнүктүрүү процессинде, «Калкты иш менен камсыз кылуу», «Жумушсуздуктун көйгөйлөрү» жана «Дүйнөлүк кризистин кесепеттери» ж.б.у.с. экономикалык дисциплиналарды окутууда.

РЕЗЮМЕ

**диссертации Ибраевой Венеры Шаршенбаевны на тему
«Формирование рынка труда и его регулирование в условиях интеграции
ЕАЭС» на соискание ученой степени кандидата экономических наук по
специальности 08.00.05- экономика и управление народным хозяйством**

Ключевые слова: рынок, рынок труда, субъекты рынка, спрос и предложения, спрос на рабочую силу, безработица, миграция, инвестиция, предпринимательство, само занятость, пандемия «Covid-19», мировой кризис, и. т. д.

Объект исследования. Объектом исследования является рынок труда Кыргызской Республики в разрезе всех его компонентов.

Предмет исследования. Предметом исследования является особые экономические отношения на рынке труда Кыргызской Республики в условиях ЕАЭС.

Цель данного диссертационного исследования заключается в том, чтобы на основании исследований теоретической базы, методологического инструментария, закономерностей развития рынка труда Кыргызстана, его современного состояния и особенности в условиях интеграционного объединения ЕАЭС как единой научно-исследовательской проблемы дать теоретико-методологическое обоснование рекомендаций, предложений и прогнозирования государственного регулирования рынка труда для его дальнейшего совершенствования.

Методы исследования: анализ и синтез, обобщение, научная абстракция, экспертная оценка, сравнение, систематизация, логический, прогнозирование, графические методы и. т. д.

Полученные результаты и их новизна: исследованы теоретико-методологические основы рынка труда, обоснованы общие закономерности формирования, становления и развития рынка труда, его особенности в условиях интеграционного объединения ЕАЭС; установлена взаимосвязь состояния рынка труда с изменением инвестиционной и миграционной политики в республике особенностями интеграции Кыргызстана в составе ЕАЭС; научно обосновано влияние предложение рабочей силы на состояние и напряженности рынка труда республики, особенно в период пандемии «Covid-19»;

Степень использования. Результаты исследования внедрены в Центр занятости г. Балыкчы в Бишкекском государственном университете им. К.Карасаева для методического обеспечения учебного процесса по преподаванию экономических дисциплин.

Область применения. Результаты исследования могут быть использованы в процессе дальнейшей разработки экономической теории, в преподавании экономических дисциплин, в частности таких тем, как "Занятость населения", "Проблемы безработицы" и «Последствия Мирового кризиса» и т.д.

RESUME

Ibraeva Venera Sharshenbaevna's dissertation on the topic "Formation of the labor market and its regulation in the context of the EAEU integration" for the degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.05 - economics and national economy management

Keywords: market, labor market, market actors, supply and demand, labor demand, labor supply, employment, labor surplus, unemployment, migration, investment, entrepreneurship, employment itself, integration, Covid-19 pandemic, global crisis, and. etc.

Object of study. The object of the research is the labor market of the Kyrgyz Republic in the context of all its components: labor supply and demand, competition, price, the impact of the global crisis and its prospects.

Subject of study. The subject of the research is the special economic relations in the labor market of the Kyrgyz Republic in the conditions of the EAEU. The study examines the factors affecting the demand and supply of labor in the republic.

The purpose of this dissertation research is to provide a theoretical and methodological justification for recommendations, proposals and forecasting state regulation of the labor market for its further improvement.

Research methods: analysis and synthesis, generalization, scientific abstraction, peer review, comparison, systematization, logical, forecasting, graphic methods, etc. etc.

The results obtained and their novelty: the theoretical and methodological foundations of the labor market were studied, the general patterns of formation, formation and development of the labor market, its features in the conditions of the integration association of the EAEU were substantiated; the relationship between the state of the labor market and the change in investment and migration policy in the republic was established with the features of the integration of Kyrgyzstan into the EAEU; scientifically substantiated the impact of labor supply on the state and tension of the labor market of the republic, especially during the Covid-19 pandemic;

The degree of use. The results of the study have been implemented in the Balykchy Employment Center and in the Bishkek State University. K. Karasaeva for methodological support of the educational process for teaching economic disciplines.

Application area. The results of the study can be used in the process of further development of economic theory, in the teaching of economic disciplines, in particular, such topics as "Employment of the population", "Problems of unemployment" and "Consequences of the World crisis", etc.

Формат 60x84 1/16

Бумага офсетная. Гарнитура «Times». Объем 1,75 п.л.

Печать офсетная. Тираж 100 экз.

Отпечатано в типографии «Аракет-принт»